

Kecskés D. Gusztáv

A FRANCIA KÖZVÉLEMÉNY REAKCIÓJA¹ (1956. október–december)

Az alábbiakban közölt dokumentumok – összhangban más forrásokkal – arról tanúskodnak, hogy az 1956-os magyar forradalom és annak szovjet csapatok általi vérbefojtása különlegesen intenzív hatást gyakorolt a francia lakosságra. A francia közvélemény reakciója egyrészt a Magyarország és a magyarok iránti szolidaritás, másrészt a Szovjetunió akciója és az azt helyeslő Francia Kommunista Párt magatartása miatti felháborodás kifejezése volt. A magyar nép iránti mély szolidaritás a felkelés kitörésétől kezdve a magyarországi áldozatoknak nyújtott segítségben – pénz-, ruha- és élelmiszergyűjtésben, valamint különféle szervezetek által irányított véradásban – nyilvánult meg. A november 4-i szovjet katonai beavatkozás után a francia lakosság szimpátiája a menekültek érdekében tett számos kezdeményezésben öltött testet. Ruhákat és élelmiszereket gyűjtöttek számukra.

A második reakció a szovjet elnyomás által kiváltott harag volt. A II. világháború vége óta a Szovjetunió a Vörös Hadseregnek a náci Németország leverésében játszott döntő szerepe okán hatalmas presztízzsel rendelkezett Franciaországban. A magyar felkelés leverése a francia közvéleményben Moszkva számára jelentős tekintélyvesztéssel járt. 1956 decemberében a Francia Közvélemény-kutató Intézet (Institut français de l'opinion publique, IFOP) által megkérdezett franciák 65%-ának rossz vagy nagyon rossz véleménye volt a Szovjetunióról, míg 13%-nak átlagos és csak 5%-nak jó vagy nagyon jó. Egy évvel korábban ezek az adatok 36%, 27% és 13% voltak (Sondage 1958/1.). A Francia Kommunista Párt, amely közvetve a Szovjetunió vonzereje, közvetlenül pedig az ellenállási mozgalomban betöltött kiemelkedő szerepe miatt jelentős népszerűségnek örvendett, a német megszállás alóli felszabadulás után az ország első pártja lett. Még ha tagjainak létszáma 1945 és 1954

¹ E dokumentumközlés alapjául szolgáló franciaországi kutatásaimat a francia kormány, a Sorbonne Párizs III Egyetem, valamint az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (a kutatási szerződés nyilvántartási száma: F-030125) ösztöndíjjal támogatták. Az 1956-os magyar forradalom franciaországi vonatkozásairól lásd KECSKÉS D. Gusztáv: *La diplomatie française et la révolution hongroise de 1956*. Sous la direction de Sándor Csernus et Paul Gradwohl, Publications de l'Institut hongrois de Paris en collaboration avec École doctorale Espace Européen Contemporain (EEC) de l'Université Paris III Sorbonne Nouvelle (Dissertationes, vol. III), Paris–Budapest–Szeged, 2005. A disszertáció következtetéseit lásd KECSKÉS D. Gusztáv: *A francia diplomácia és az 1956-os magyar forradalom*, *Történelmi Szemle* 2002/12., 99–114.

között 800 000-ről 360 000-re csökkent is, az 1956. januári választásokon még mindig a legnagyobb szavazóbázissal rendelkező pártként a szavazatok 25,9%-át kapta. A magyarországi szovjet politika fenntartás nélküli támogatása azonban nagy felháborodást keltett a „kivégzettek pártja” iránt Franciaországban. Az újságoknak írt olvasói levelek szerint sok francia szégyellte, hogy tehetetlennek érzi magát a magyar tragédia láttán.

Mindazonáltal a reakció tagadhatatlan intenzitása ellenére nem volt sem tartós, sem kizárólagos. 1957 januárjától már a prefektusi jelentések összegzései is arról számolnak be, hogy a lakosság figyelme újra a „belső és tisztán nemzeti problémák” felé fordult, amin az algériai háború fejleményeit, valamint az ország gazdasági és társadalmi helyzetével összefüggő kérdéseket kell érteni.

Mivel magyarázható a nemzetközi kérdések iránt általában csekély fogékonyságot mutató francia közvélemény intenzív reakciója? A nyugati országok közvéleménye általában nagy együttérzéssel és aggodalommal követte a magyar felkelők harcát az óriási túlerőben lévő szovjet hadsereggel szemben, és nagy felháborodással fogadta a november 4-i szovjet katonai beavatkozást. A nyugati világ vezető hatalma, az Egyesült Államok propagandája ugyanis még 1956-ban is azt a benyomást keltette, hogy a kelet-európai államok sorsa fontos a Nyugatnak, amely, ha alkalom nyílik rá, kész segíteni e térség népeinek, hogy megszabaduljanak a szovjet fennhatóság alól. A magyar forradalom idején a nyugati közvélemény tehetetlen megdöbbenéssel tapasztalta, hogy egy vasfüggöny mögötti nép heroikus, tragikus küzdelmet folytat a szabadságért, amely a nyugati világ értékei között a legfontosabb. A nyugati közvéleménynek fel kellett ismernie, hogy kormányai nem képesek hathatósan beavatkozni a szabadság megmentésére a szovjet befolyás alatt álló területeken. Továbbá 11 évvel a II. világháború befejezése után a francia lakosság többsége közvetlenül ismerte, hogy milyen egy háborús helyzet: a média által közvetített magyarországi háborús képek megélt tapasztalatokat keltettek életre, tehát a szó erőteljes értelmében szimpátiát váltottak ki, vagyis közös részvételt a szenvedéseikben. Az ellenállási mozgalom „szent” emlékei szintén szerepet játszhattak a franciák magyar forradalommal kapcsolatos rokonszenvének kialakulásában. A francia forradalmi hagyományok valószínűleg szintén hatottak. Széles körben ismert volt, hogy a magyar felkelők gyakran énekelték a *Marseillaise*-t. Valószínűsíthető, hogy Franciaország 1848 óta megfigyelhető kultúrmissziós hagyománya is feléledt a magyar menekültek befogadásakor. Végezetül, az újabb irodalom egésze nagy jelentőséget tulajdonít a sajtónak a francia közvélemény magyar drámával kapcsolatos mozgósításában.

Az 1956-os magyar forradalom, bár érthető módon néhány hét alatt lekerült a napi aktualitás szintjéről, a „mártír Magyarországnak” nyújtott segítség és a magyar menekültek befogadása még ma is sok francia tudatában elevenen él.

A prefektusi jelentéseknek a belügyminisztériumban készített 1956. októberi, novemberi és decemberi, alább közölt összegzései nagy forrásértékű dokumentumok. A Franciaország egész területéről módszeresen gyűjtött és rendszerezett információk elemzései ma is jól hasznosítható megállapításokat tartalmaznak. Az iratok négy fő részből állnak. Az első rész a közvélemény állapotáról számol be az egyes hónapokban. Ezt követően a politikai pártok tevékenységéről, majd a gazdaság helyzetéről, végül pedig a szakszervezetek aktivitásáról olvashatunk. Csak a közvéleménnyel foglalkozó első fejezeteket közöljük.

A prefektusok 1956. október hónapról készített havi jelentéseinek összefoglalása (részlet)

I. A közvélemény fő reakciói

A nemzetközi események erőteljes visszhangot váltottak ki a közvéleményben, és háttérbe szorították a belső problémákat.²

1945 óta nem volt esemény, melyet ennyire heves érdeklődéssel követtek volna.³ Szintén 10 éve nem fordult elő, hogy újabb általános konfliktus veszélye ennyire közelinek tűnt volna.

Magyarország

A magyar felkelés brutális leverése a felháborodás hullámát indította el egész Franciaországban, és nagyon élénk reakciókat váltott ki a közvéleményben a szov-

² 1956. október-novemberben rendkívüli intenzitással követték egymást a Franciaországot érintő nemzetközi események: az 1954 óta folyó algériai háborúval összefüggésben, 1956. október 16-án a francia haditengerészet az algériai felkelőknek szánt fegyvereket talált az Egyiptomból indult Athos nevű hajón. Október 22-én a francia titkosszolgálat sikeres akciója nyomán elfogták az algériai Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) vezetőit szállító repülőgépet. Október 29-én pedig Izrael Egyiptom elleni támadásával kezdetét vette a „szuezi válság”, amelybe másnapról már Franciaország és Nagy-Britannia is bekapcsolódott. Ezen, a Franciaországot közvetlenül befolyásoló nemzetközi fejlemények okozta feszült légkörben érkeztek Párizsba a magyar forradalomról és annak szovjetek általi brutális leveréséről szóló értesülések.

³ Bernard Michel francia professor szerint 1945 óta semmilyen más esemény nem gyakorolt ekkora hatást a francia közvéleményre, mint az 1956-os magyar forradalom. Úgy véli, hogy az erkölcsi tudat ebben az esetben erősebb volt, mint az osztály- vagy csoportreflexek. Minden társadalmi osztály érintve volt, az egyetemisták és a széles értelemben vett értelmiségiek éppúgy, mint a szakszervezetek – főként a kommunista irányultságú CGT szakszervezet – által nagymértékben beszervezett munkások. Lásd Bernard MICHEL: *L'image de l'insurrection hongroise de 1956 dans l'opinion française* [Az 1956-os magyar felkelés képe a francia közvéleményben] = *Actes du colloque Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956* [Az

jet vezetőkkel szemben. Ugyanakkor megindította a rokonszenv hatalmas áradását is a magyarok irányában: az érdekükben szervezett gyűjtések sikere mutatja, hogy ügyük mennyire meghatotta a népet.

A KP [a Francia Kommunista Párt] vezetőinek képmutatását szenvedélyesen megbélyegezték. Vidéken a kommunista vezetőket többnyire kínosan érintette a magyarok irányában megnyilvánuló érzelmi támogatás, és elszigeteltnek érezték magukat a közvélemény egyöntetű reakciójával szemben (beleértve sok választójukat is).

Szuezi

A kormánynak a szuezi beavatkozásra vonatkozó döntése⁴ széleskörű helyeslésre talált, noha bizonyos aggodalom is igen hamar megjelent a hadműveletek következményeit illetően. [...]

Észak-Afrika

Az észak-afrikai események, bár az utóbbi hetekben hátrább szorultak, továbbra is jelen vannak a közvélemény gondolkodásában.⁵

értelmiségiek és a közvélemény Franciaországban és az 1956-os magyar forradalom], 17, 18, 19 octobre 1996, Institut Français en Hongrie, Csapodi Csaba átírása, 2000 (a budapesti Francia Kulturális Intézet Médiathèque elnevezésű könyvtárában elhelyezett kézirat).

⁴ 1956. július 26-án Gamal Abdel Nasszer egyiptomi elnök bejelentette a Szezei-csatorna államosítását. A francia kormány a britekkel közösen már néhány nappal később megkezdte a katonai válaszcspás előkészítését. 1956. október 22. és 24. között a franciaországi Sèvres-ben angol-francia-izraeli titkos egyeztető tárgyalásokra került sor, melyeknek során véglegesen rögzítették a szuezi háború forgatókönyvét. Elhatározták, hogy október 29-én az izraeliek megtámadják Egyiptomot, mire Nagy-Britannia és Franciaország ultimátumban követeli a harcok befejezését, majd a feltételezett egyiptomi elutasítás után – arra hivatkozva, hogy biztosítani kívánják a szabad hajózást – katonailag megszállják a Szezei-csatorna térségét. Minderről azonban csak a beavatottak szűk köre tudott. Guy Mollet francia miniszterelnök október 30-án 22 óra után ismertette a nemzetgyűlés előtt a kormány közleményét az előző nap Egyiptom és Izrael között kirobbant háborúba történő francia-brit beavatkozásról. Georgette Elgey elemzése szerint a magyarországi események, a brit reakcióval ellentétben, megerősítették a francia lakosság kötődését a Guy Mollet vezette kormányhoz és annak egyiptomi beavatkozási szándékához. Lásd Elgey GEORGETTE – Marie-Caroline BOUSSARD: *Histoire de la IVe République. Malentendu et passion. La République des Tourmentes (1954-1959)* [A IV. Köztársaság története. Félreértés és szenvedély (1954-1959). A felfordulások köztársasága], II., Fayard, Paris, 1997, 221. Jean-Pierre Rioux árnyaltabb képet fest erről a Szezei-csatorna kapcsolatos nemzeti egységről: az IFOP (Institut Français de l'Opinion Publique) vizsgálataira támaszkodva (Sondage 1956/4.); leszögezi, hogy a Szezei-csatorna ügyének diplomáciai megoldását a közvélemény erőteljesen és folyamatosan szorgalmazta, és november 3-án a párizsiaknak csak 44%-a – 37% ellenében – helyeselte a hirtelen támadást. Szerinte csak a sajtó izgatásai és az információk kormányzati ellenőrzése miatt lehet az a benyomásunk, hogy népszerű volt a háború. Lásd Jean-Pierre RIOUX: *La France de la Quatrième République* [A Negyedik Köztársaság Franciaországa], II., *L'expansion et l'impuissance, 1952-1958* [Terjeszkedés és tehetetlenség, 1952-1958] (*Nouvelle histoire de la France contemporaine* [A jelenkori Franciaország új története], XVI.), Seuil, Paris, 1983, 114.

⁵ Az 1954 és 1962 között zajló algériai háború a korabeli francia belpolitikai élet egyik legfontosabb témája volt.

Az algériai lázadás vezetőinek elfogása, legalább is néhány napra, a kormány számára nagyon kedvező reakciókat váltott ki. [...]

A prefektusok 1956. november hónapról készített havi jelentéseinek összefoglalása (részlet)

I. A közvélemény fő reakciói

November hónap folyamán a közvélemény szokatlanul nagy fogékonyságot tanúsított nemzetközi kérdések iránt, melyeknek jelentősége kétségkívül minden figyelmét lekötötte. Az algériai ügyek⁶ és a belső problémák így másodrendűvé váltak számára.

Magyarország

A magyarországi események nagy visszhangot váltottak ki a közvéleményben, melyet felháborított a szovjet megtorlás brutalitása, és mélyen meghatott a felkelők reménytelen ellenállása. A lakosság rokonszenve valóban spontán, és tekintélyes eredményeket hozó gyűjtések szervezésében, valamint a menekültek minden irányú megsegítése érdekében tett kezdeményezésekben fejeződött ki.

Ezek az események, a másik következményként, erősen megrendítették a kommunisták és a CGT⁷ köreit. Egyes kommunista képviselők nem féltek nyilvánosan a párt országos vezetőivel ellenkező és a Szovjetunióval élesen ellenséges álláspontot kifejteni.

Mindazonáltal a kommunista párt, amely rövid időre megzavarodott, úgy tűnik, már összeszedte magát: szinte mindenütt ellentámadásba lendült, és választóinak köre, mely úgy látszott, néhány napra az események hatása alá került, végső soron valószínűleg alig fog csökkenni. Mindenütt óvatos de hatékony kézbevitelt észlelünk a kommunista és CGT-vezetőktől való, az utóbbi hetekben megfigyelt elhidegülés vélhetően nem lesz tartós.⁸

⁶ A Franciaország tengeren túli megyéjének tekintett Algéria ügyét hivatalosan belügynek és nem nemzetközi kérdésnek tekintették.

⁷ CGT (Confédération Générale du Travail): Általános Munkásszövetség. 1895-ben alapított, kommunista befolyás alatt álló francia szakszervezet. 1945-től 1995-ig a Szakszervezeti Világszövetség tagja.

⁸ A jelentés megállapítása helytálló. A Szovjetunió és a Francia Kommunista Párt tekintélyvesztése valóban átmeneti jelenségnek bizonyult. Egy évvel az 1956. október-novemberi magyar események után a közvélemény-kutatások lényegében ugyanazokat a népszerűségi adatokat mutatták a Szovjetunióval kapcsolatban (a franciák 39%-ának rossz vagy nagyon rossz véleménye volt, 26%-nak átlagos és 11%-nak jó vagy na-

Szuezi

A közvélemény általában nagyon kedvezően fogadta a szuezi katonai beavatkozásra vonatkozó döntést, és örült a megkezdett akciónak a hadműveletek váratlan leállítására annál nagyobb csalódottságot és keserőséget okozott.⁹

A közvélemény e balszerencse miatt a felelősséget nem a kormányra hárította, melynek ritkán rótták fel hibaként, hanem az Egyesült Államokra és az ENSZ-re.

Főként az amerikai politikát ítélik meg nagyon kritikusan, és igen keserű kommentárokat hallani. Az elszigeteltség benyomása, amely ennek nyomán jelent meg, és a bizonytalanság érzése az atlanti szövetség törekenysége láttán, ellenhatásként egy erős Európai Unió felépítését támogató irányzat megjelenését váltotta ki egyes térségekben. [...]

Gazdasági helyzet

A szociális légkör¹⁰ nyugodt maradt: a CGT-nek, amelyet meglehetősen megrendített a magyar ügy, akadt elég tennivalója, hogy helyreállítsa tekintélyét, anélkül is, hogy sztrájkmozgalmakat szervezve újabb kockázatokat vállalt volna. [...]

A prefektusok 1956. december hónapról készített havi jelentéseinek összefoglalása (részlet)

I. A közvélemény fő reakciói

Míg a magyarországi események és Szuezi emléke elhalványult a közvéleményben, az algériai kérdés és a közel-keleti helyzetből adódó belső természetű nehézségek előtérbe kerültek.¹¹

gyon jó), mint az egy évvel a forradalom előttiék (Sondage 1958/1.). Az FKP továbbra is az ország első számú pártja maradt.

⁹ Hiába kezdődtek meg 1956. október 31-én az Egyiptom elleni francia–brit légitámadások, és dobtak le a szövetségesek november 5-én ejtőernyősöket Port Szaidra, majd hajtották végre 6-án a partraszállást, az amerikaiak nyomására még aznap be kellett fejezniük a hadműveleteket. Kénytelenek voltak elfogadni az ENSZ által felállított nemzetközi fegyveres erő Egyiptomba küldését, melynek első kontingensei már november 15-én meg is érkeztek. A francia és brit erők december 22-ig elhagyták Egyiptom területét.

¹⁰ Az itt szociálisnak fordított *social* szó ebben az összefüggésben a társadalmi osztályok, így a „tőkés” és a „munkások” közti kapcsolatokra utal.

¹¹ A sajtóanyagokra támaszkodó újabb kutatások szerint „a mártír Magyarország” mintegy tíz nappal november 4. után már eltűnt a közvélemény változásai iránt érzékeny napilapok hasábjairól. A France-Observateur című francia hetilapban 1956. december 6-án közzétett, a Témoinage Chrétien által végzett közvélemény-kutatás adatai szerint a fiatal olvasóikat leginkább foglalkoztató bel- és nemzetközi politikai témák a következőképpen alakultak: 34% az észak-afrikai eseményeket tartotta a legfontosabbnak,

Szuez

A közvélemény aggódik az Egyiptomban elszenvedett erkölcsi vereség miatt: a szuezi hadműveletek leállítása, továbbá a francia–brit csapatok kivonása általában igen érzékenyen érintette a lakosságot, amely nem annyira a kormányt, mint inkább az Egyesült Államokat – melynek magatartását egyöntetűen kritikával illetik – teszi felelőssé ezekért az eseményekért.

A közvéleményt még ennél is jobban irritálja az ENSZ magatartása, melynek tehetetlensége és részrehajlása mélyen keserű indulatokat váltott ki: a lakosság ennek nyomán elvesztette minden bizalmát ebben az intézményben, melynek hatékonysága már korábban is kétségesnek tűnt a számára.¹²

De még a lélektani vereségnél is jobban nyugtalanítja a csatorna szabaddá tételének késése a lakosságot, mely közvetlenül érdekelt a munkálatok elvégzésében, tekintve, hogy azok kihatnak az ország kőolajtermékekkel való ellátottságára is.¹³

Magyarország

Noha a magyarországi események keltette erős érzelmi reakció lecsillapult, a franciák rokonszenve a felkelők iránt számos szolidaritási akcióban továbbra is megnyilvánul, és a menekültek általában igen jó fogadtatásban részesültek.

A magyar ügy által a kommunista párt és a CGT soraiban kiváltott lappangó feszültség nem tűnt el teljesen: az utóbbi időben a vállalatoknál végbement szavazások során még megfigyelhettük, hogy a dolgozó tömegekre gyakorolt kommunista befolyás kisebb mértékben visszaesett, és főként a CGT a megyék többségében elszigeteltnek tűnik, annak ellenére, hogy erőfeszítéseket tesz a többi szakszervezettel való kapcsolat újrafelvétele érdekében, a bérek felülvizsgálatára vonatkozó,

csak 17% a kelet-európai országokból érkező híreket, 13% a közel-keleti fejleményeket és 12% a bér- és lakásügyeket.

¹² 1956. november 4-én a francia külügyminiszter, Christian Pineau a következő rádiónyilatkozatot tette: „Egész Franciaország, csakúgy, mint a francia kormány, fejet hajt annak a népnek a bátorsága és vértanúsága előtt, amely kész volt vállalni a halált függetlenségéért. Sajnáljuk viszont, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete és egyes kormányok az utóbbi napokban inkább a többszörös agressziót elkövető és szent háborút emlegető egyptomi diktátor megmentésére szentelték a drága időt ahelyett, hogy támogattak volna egy bátor népet, amely csupán a semlegesség és a szabadság iránti vágyát fejezte ki.” (Archives du Ministère des Affaires étrangères, Nations Unies et Organisations Internationales, carton 242. 1956. november 4. 86. számú körlevél, távirat.) Franciaországban a közvélemény túlnyomó többsége is erre az aspektusra helyezte a hangsúlyt: azt nehezményezték, hogy míg az ENSZ a Magyarországon beavatkozó Szovjetuniót csak szavakban ítélte el, addig Nagy-Britannia és Franciaország szuezi akciója nyomán ENSZ-haderő felállítására került sor. Lásd Alfred GROSSER: *La IVe République et sa politique extérieure* [A IV. Köztársaság és külpolitikája], Armand Colin, Paris, 1972, 373–374.

¹³ A szuezi háború és annak következményei csökkentették a Franciaországba érkező kőolaj mennyiségét. A francia kormánynak ezért szabályoznia kellett a folyékony üzemanyagok fogyasztását.

egyres vállalatoknál beterveztett kérelmeket legtöbbször külön nyújtják be az egyes szakszervezetek.

Algéria

A közép- és közel-keleti események által kiváltott érzelmi hatás csökkenésével párhuzamosan a figyelem újra Algériára összpontosul, ahol a terrorcselekmények nagy lendülettel kiújultak. [...]

Forrás: Archives nationales (Párizs): Synthèses des rapports mensuels des préfets (le Ministère de l'Intérieur), F1 C III 1235 : 1956, août à décembre, mois d'octobre – décembre 1956.

A Rapp család kilőtt otthonát elhagyva baráti szállásra megy, Jókai utca, november 8.

(ÁBTL 4.3. HV 6/10)